

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

ЯРЖЕМСЬКА АЛЬВІНА ЮРІЇВНА

УДК 811.161.2'38+821.161.2 - 92] (043,3)

**СОЦРЕАЛІЗМ І ХУДОЖНЯ ПУБЛІЦИСТИКА В ЕВОЛЮЦІЇ
ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ В. ЯВОРІВСЬКОГО**

035.01 українська мова та література

Автореферат
дипломної роботи на здобуття академічного ступеня
магістра філології

Миколаїв – 2020

Робота виконана на кафедрі української філології, теорії та історії літератури Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор

ШЕСТОПАЛОВА Тетяна Павлівна

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

професор кафедри української філології,

теорії та історії літератури

tetianalnu@gmail.com

Рецензент: доктор філологічних наук, професор

ПРОНКЕВИЧ Олександр Вікторович

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

професор кафедри англійської філології

oleksandrpronkevych@yahoo.com

Захист відбудеться 26 лютого 2020 року о 9⁰⁰ годині в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат підготовано 16 лютого 2020 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Володимир Яворівський є яскравим представником соцреалістичного періоду в українській літературі. У часи радянської влади з'явилися його твори «А яблука падають» (1968), «Гроно стиглого винограду» (1971), «Ланцюгова реакція» (1977), «Оглянься з осені» (1979), «Вічні Кортеліси» (1981 р., на замовлення ЦК компартії УРСР), «Оповідання 1983» (1984), «Крила, вигострені небом» (1975), «Тут, на землі» (1976), «І в морі пам'ятати джерело» (1980), «З висоти вересня» (1984), «Марія з полином у кінці століття» (1988). Після проголошення державної незалежності України з'явилися збірки нарисів «Вовча ферма» (2000), «Що ж ми за народ такий?..» (2002), повість «Перед тим, як жити» (2001), романи «Найдовша ніч Президента» (2011), «Лягти!!! Суд іде...» (2013) [78].

Літературознавчий словник-довідник за редакцією Романа Гром'яка дає таке визначення соцреалізму: «Соціалістичний реалізм – псевдохудожній унітарний напрям у радянській літературі. Визначальними для нього були позаестетичні принципи: партійність як абсолютизований критерій класової доктрини марксизму-ленінізму, звulьгаризована народність, пролетарський інтернаціоналізм» [37, с. 650–651].

Основною ідеєю соцреалізму було схвалення радянського способу життя й проголошення боротьби за соціалізм і комунізм найбільш значимими цілями радянських людей. Саме тому соцреалізм багатий на показ класової боротьби, у якій перемагають свідомі пролетарі й селяни. Герої цих творів часто недостатньо індивідуалізовані, вони не знають сумнівів, їхні переконання не змінюються, оскільки вони покликані не так відбивати реальне життя, як створювати зразки для наслідування реальними людьми. Як правило, усі конфлікти репрезентовані антагоністичними таборами персонажів, що відповідно є носіями «радянської» і «ворожої» ідеологій, які ясно розпізнаються читачем як позитивна і негативна. Це була зручна схема побудови літературного твору, у межах якої письменник міг виконувати

виховну й дидактичну функцію щодо читачів, пропагуючи соціалістичний лад і його переваги перед капіталістичним. Водночас немало письменників – творців соцреалістичних творів – продовжили працювати в 1990-2000 рр. У зв'язку із цим постає питання: чи вдалося їм позбутися рис соцреалістичного мислення в цей, новий час? Чи можна вважати, що нові життєві ситуації визначили й цілковите оновлення прийомів їхнього літературного втілення?

Відтак, дослідження є актуальним з огляду на необхідність здійснити ревізію набутків української літератури радянської доби. Не секрет, що написані навіть відомими літераторами твори наразилися на різку й категоричну критику після того, як соцреалізм офіційно було визнано псевдометодом творчості, який лише фальшував останню (згадати хоча б долю радянської поезії Павла Тичини, про яку писав В. Стус та інші критики).

Мета магістерської роботи: дослідити характер і ступінь еволюції ідіостилю Володимира Яворівського як літератора, який неодноразово поєднував соціополітичну й ідеологічну кон'юнктуру з художнім способом представлення актуальної дійсності.

Виконання поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

1. Схарактеризувати риси індивідуального стилю письменника на основі розгляду науково-критичних досліджень його творчого доробку.
2. Окреслити біографічний контекст появи художніх творів.
3. Проаналізувати риси соцреалізму в повісті «Вічні Кортеліси».
4. Визначити співвідношення художньої публіцистики й політичної тенденційності в романі «Найдовша ніч Президента».
5. Визначити художні параметри політичної тенденційності в романі В. Яворівського «Лягти!!! Суд іде...».

Об'єктом роботи є повість Володимира Яворівського «Вічні Кортеліси» та його романи «Найдовша ніч президента» та «Лягти!!! Суд іде...».

Предметом дослідження є художні, ідейні, ідеологічні риси творчості В. Яворівського в названих творах.

Теоретико-методологічну основу магістерської роботи становлять дослідження посттоталітарної критики Тамари Гундорової [14], Володимира Моренця [41], Марка Павлишина [51], Валентини Хархун [69], Ганса Гюнтера [17], а також теоретико-практичні дослідження соцреалізму як провідного методу радянської літератури, чинників його формування та трансформації.

Методи дослідження: метод дискурс-аналізу (семіотичне дослідження текстів та реакції на них читача), біографічний метод (було застосовано для окреслення зв'язку подій життя і творчості, з'ясування світогляду Володимира Яворівського); постструктуралістська методика деконструкції (для осмислення реальних масштабів і характеру еволюції індивідуального стилю літератора).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що було критично осмислено традиційні наукові тези про приналежність творчості Яворівського до соцреалізму та здійснено спробу виокремити й обґрунтувати риси індивідуального стилю Яворівського в часовій перспективі.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розширенні уявлення про своєрідність творчої манери Володимира Яворівського, результати й висновки дослідження можуть бути використані в лекційних курсах історії української літератури ХХІ ст., під час читання спецкурсів та спецсеминарів з проблем еволюції творчості митця; в написанні курсових та магістерських робіт із історії української літератури, використанні на факультативних заняттях та уроках у класах із поглибленим вивченням української мови та літератури в школах, а також у коледжах, ліцеях і гімназіях.

Апробація результатів дослідження. Проміжні результати дипломної роботи були апробовані під час виголошення доповіді «Риси соцреалізму в

повісті В. Яворівського «Вічні Кортеліси» та її обговорення на студентській науковій конференції – «Могилянські читання – 2019». За результатами участі в конференції опубліковано статтю в збірнику студентських наукових студій Чорноморського національного університету ім. Петра Могили. Також результати дослідження було апробовано на засіданні кафедри української філології, теорії та історії літератури ЧНУ ім. Петра Могили під час попереднього захисту магістерської роботи.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи – 71 сторінка, з них основного тексту – 64 сторінки. Список використаних джерел містить 88 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, окреслено стан вивчення проблеми, сформульовано мету та основні завдання роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну, практичне та теоретичне значення роботи, подано відомості про апробацію результатів дослідження та структуру дипломної роботи. Також описано методологію дослідження, окреслено матеріал для аналізу.

У першому розділі **«Історико-літературні та теоретичні аспекти вивчення літературного обдарування Володимира Яворівського»** здійснено спробу окреслити творчий доробок українського прозаїка, публіциста та полеміста В. Яворівського.

У підрозділі 1.1. **«Огляд науково-критичних праць про В. Яворівського»** зазначено, хто з науковців досліджував творчу спадщину В. Яворівського, проаналізовано його доробки.

У підрозділі 1.2. **«Соцреалізм як об'єкт наукового вивчення»** розглянуто засади соцреалізму як творчого методу і зроблено спробу критично осмислити можливості соцреалізму в естетичній царині літератури.

У підрозділі 1.3. «Феномен публіцистики в літературно-художньому дискурсі» подано моніторинг існуючих дефініцій на позначення публіцистики, зроблено спробу систематизації підходів до розуміння цього поняття.

У другому розділі «Політична кон'юнктура як чинник художнього й публіцистичного мислення В. Яворівського»

У підрозділі 2.1. «Тематико-проблемний діапазон радянської прози В. Яворівського» було розглянуто та проаналізовано твори, які були написані митцем у період панування радянської влади.

У підрозділі 2.2. «Тематико-проблемний діапазон сучасної прози В. Яворівського» висвітлено та проаналізовано твори, які були написані автором за незалежності України.

У підрозділі 2.3. «Риси соцреалізму в повісті В. Яворівського «Вічні Кортеліси» було розглянуто характерні риси соцреалізму та зроблено спробу критично осмислити цей твір з точки зору сьогодення.

У підрозділі 2.4. «Співвідношення художньої публіцистики й політичної тенденційності в романі «Найдовша ніч Президента» розглянуто як корелюють між собою в одному художньому творі діаметрально протилежні поняття.

У підрозділі 2.5. «Художні параметри політичної тенденційності в романі В. Яворівського «Лягти!!! Суд іде...» було досліджено як виявляються характерні риси політичної тенденційності в аналізованому художньому творі.

У **Висновках** підсумовано результати дослідження:

У процесі написання роботи ми намагалися визначити співвідношення художньої публіцистики й політичної тенденційності в романах «Найдовша ніч Президента» та «Лягти!!! Суд іде...» і дійшли наступних висновків, що тенденційність ідей, контурнова образність, поверхова дидактика й пропаганда, властиві цим творам, реанімують соцреалістичний спосіб літературного мислення, який ми побачили у «Вічних Кортелісах».

Фактично, перед нами мімікрія соцреалізму. Як відомо, мімікрія властива процесам у тваринному чи рослинному світі. Доцільність її існування у цій площині цілком виправдана постійною боротьбою у природних умовах, коли пристосуванство задля виживання єдина можливість уникнути загибелі. Таким чином живі організми намагаються захистити своє існування, маскуючись під сильніших чи зливаючись із довкіллям. Але мімікрійність притаманна й людській природі як наслідок існування в такому соціальному середовищі, коли людина вимушено, але зазвичай свідомо, приховує власні погляди, відкритість й чесність задля реалізації у кінцевому підсумку власних істинних намірів та досягнення життєвих цілей. Та мімікрія у взаємовідносинах між людьми поступово перероджує суспільство, породжуючи ситуацію цілковитої недовіри та постійної підозрливості, що психологічно травмує людей. Негативні наслідки соціальної мімікрії особливо помітні у політичній і літературній царинах.

У «Найдовшій ночі президента» та «Лягти!!! Суд іде...» ми простежуємо політичне, або ідеологічне пристосуванство, коли митець майже відкрито стає на бік конкретної політичної сили і паплюжить іншу, заперечуючи будь-які збіги із реальними подіями та іменами діючих осіб.

Таким чином, у дипломній роботі ми розглянули засади соцреалізму як творчого методу минулої доби і зробили спробу простежити, чи позбувся письменник набутих тоді навичок «ідеологічно витриманого» реагування на соціокультурні запити. Виглядає, що В. Яворівський у творах навіть 2000-х років поводить себе як соцреаліст. Він безпідставно і безкритично підносить неіснуючі або недоведені чесноти однієї політичної сили та її представників. Натомість карикатурно змальовує їхніх опонентів. Ділить характери у творі на позитивні і негативні. Виносить свої безапеляційні присуди й дає оцінки, схиляючи читачів пасивно й безрефлексивно сприймати змальовані події і людей у них. Усе це свідчить про інерцію літературного мислення автора. Публіцистичний запал у його текстах трансформується в політичну тенденційність.

АНОТАЦІЯ

Яржемська А. Ю. Соцреалізм і художня публіцистика в еволюції індивідуального стилю В. Яворівського. – Миколаїв, 2020.

У дипломній роботі розглянуто тематико-проблемний діапазон радянської та сучасної прози Володимира Яворівського, характерні риси соцреалізму в його повісті «Вічні Кортеліси» та засади соцреалізму як творчого методу минулої доби, а також зроблено спробу простежити, чи позбувся письменник набутих тоді навичок «ідеологічно витриманого» реагування на соціокультурні запити та було критично осмислено можливість соцреалізму в естетичній царині літератури. Особливу увагу було приділено огляду науково-критичних праць про Володимира Яворівського. Висвітлено феномен публіцистики в літературно-художньому дискурсі. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

Ключові слова: соцреалізм, ідеологія, мілітаризм, дефініція, публіцистика.

SUMMARY

Yarzhemska Alvina. Volodymyr Yavorivsky's Literary Style Evolution: from Socialist Realism to Fictionalized Journalism.

The article deals with the thematic-problematic range of Soviet and contemporary prose by Volodymyr Yavorivsky, the characteristic features of social-realism in his story "Eternal Cortellis" and the principles of social-realism as a creative method of the last day, and also attempts to trace whether the writer has acquired a full-blown speech. to sociocultural inquiries and to think critically about the possibility of social realism in the aesthetic realm of literature. Particular attention was paid to the review of scientific and critical works on Volodymyr Yavorivsky. The phenomenon of journalism in literary and artistic discourse is

covered. The work consists of an introduction, two sections, conclusions and a list of used literature.

Keywords: social realism, ideology, militarism, definition, journalism